

Ο Γρίβας μιλάει για τον ανταρτοπόλεμο στην Κύπρο. Οι πολιτικές χρήσεις της τρομοκρατίας. Λάθη της βρεταννικής στρατηγικής.

«Οι Βρεταννοί, που εξοπλίζουν τους κομάντος τους με μαχαίρια και τους δίνουν οδηγίες να χτυπάνε... στην πλάτη διαμαρτυρήθηκαν ζωηρά όταν μια τέτοια τακτική εφαρμόστηκε εναντίον τους. Μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι αυτά επιτρέπονται μόνο στον πόλεμο. Ανοησίες. Έκανα πόλεμο στην Κύπρο ενάντια στους Βρεταννούς, κι αν αυτοί δεν αναγνώρισαν απ' την αρχή αυτό το γεγονός, αναγκάστηκαν να το αναγνωρίσουν στο τέλος. Η αλήθεια είναι ότι η μορφή του πολέμου μας, στον οποίο μερικές εκατοντάδες σκοτώθηκαν μέσα σε τέσσερα χρόνια, ήταν πιο εκλεκτικές από τους περισσότερους πολέμους, και μιλάω έχοντας δει πεδία μάχης σκεπασμένα με νεκρούς. Εμείς δεν χτυπούσαμε, σαν τον βομβιστή, στα τυφλά. Πυροβολούσαμε μόνο Βρεταννούς στρατιώτες, που θα μας σκότωναν αν προλάβαιναν να πυροβολήσουν πρώτοι, και πολίτες που ήσαν προδότες ή πράκτορες της υπηρεσίας πληροφοριών. Το να πυροβολείς τους εχθρούς σου στο δρόμο μπορεί να ήταν χωρίς προηγούμενο, αλλά επεδίωκα αποτελέσματα, όχι προηγούμενα. Πώς κέρδισε τις νίκες του ο Ναπολέων; Χτύπησε τους εχθρούς του στα πλευρά ή στα μετόπισθεν. Κι ό,τι είναι σωστό σε μεγάλη κλίμακα δεν είναι λάθος όταν η κλίμακα περιορίζεται και οι πιθανότητες εναντίον σου είναι εκατό προς μία».

Τα λόγια αυτά είναι από τα Απομνημονεύματα του αρχηγού της ΕΟΚΑ, στρατηγού Γ. Γρίβα· το θέμα: η τρομοκρατία.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Το σημαντικό αυτό, αλλά ουσιαστικά άγνωστο στο πλατύ αναγνωστικό κοινό, κείμενο, αποτελεί το 8ο κεφάλαιο από το βιβλίο του Robert Taber Θεωρία και πρακτική του ανταρτοπολέμου. Ο «πόλεμος του ψύλλου», που κυκλοφόρησαν το 1976 οι εκδόσεις «Κάλβος», τις οποίες και ευχαριστούμε για την άδεια δημοσίευσης.

Αν κι ο Γρίβας είναι το αρχέτυπο του συντηρητικού στρατιωτικού — σωβινιστής και φασίστας στα μάτια των Ελλήνων κομμουνιστών — η φιλοσοφία του για την τρομοκρατία πλησιάζει εκείνη των αναρχιστών. Το κράτος ασκεί την εξουσία του χρησιμοποιώντας την απειλή της ισχύος, ισχυρίζονται οι αναρχιστές: ο αστυφύλακας στη γανία είναι ο πράκτορας και το σύμβολο του κράτους και το ρεβόλβερ στη μέση του βρίσκεται εκεί για να τρομάζει ή, σε ακραίες περιπτώσεις, να σκοτώνει εκείνους που του αντιστέκονται. Αν λοιπόν η εξουσία του είναι παράνομη, επειδή ασκείται χωρίς την αβίαστη συναίνεση των κυβερνωμένων, δεν είναι σωστό και φυσικό ν' αντιμετωπίσεις τη βία με βία, να σκοτώνεις τον αστυνομικό όπως σκοτώνει κανείς το ληστή και να πολεμάς τους άρπαγες της εξουσίας όπως πολεμά κανείς μια εισβολή;

Πραγματικά, αυτή ήταν η λογική που οδήγησε τον Γρίβα, έναν Ελληνοκύπριο, να κηρύξει τον πόλεμο στους Βρετανούς εξουσιαστές της ελληνικής (και τουρκικής) Κύπρου.

Στα Απομνημονεύματά του γράφει ότι «με μεγάλη θλίψη αλλά και με μια υψηλή αίσθηση καθήκοντος» πήρε τα όπλα το 1955 ενάντια σ' έναν παλιό φίλο και σύμμαχο, τη Βρετανία. Κατηγορεί, όχι το βρετανικό λαό, αλλά μια «συμμορία πολιτικών», που αρνήθηκαν ακόμα και την ελπίδα της ελευθερίας στην Κύπρο, και προσθέτει: «Στα κεφάλια τους πέφτει το κρίμα για το θάνατο τώσων αντρών, γυναικών και παιδιών στα τραγικά χρόνια που ακολούθησαν».

Η απαρχή του κυπριακού αγώνα για ανεξαρτησία αναγγέλθηκε στις 31 Μαρτίου 1955 με μια σειρά εκρήξεις σ' ολόκληρη τη χώρα. Σαμποτέρ που όρμησαν μέσα στο ραδιοσταθμό της Λευκωσίας έριξαν βόμβες που κατέστρεψαν τον εξοπλισμό εκπομπής και σήκωσαν τη στέγη απ' το κτίριο, προκαλώντας ζημιές που υπολογίσθηκαν σε 60.000 λίρες Αγγλίας. Βόμβες έπεσαν σε κτίρια κρατικών γραφείων και στις εγκαταστάσεις ασυρμάτου στους στρατώνες Γουόλσλεϋ, όπου βρισκόταν το στρατηγείο της βρετανικής στρατιωτικής δύναμης που εκείνη τη στιγμή αριθμούσε μόνο τέσσερις χιλιάδες άντρες. Στο λιμάνι της Λεμεσού, ένα εργοστάσιο παραγωγής ρεύματος και δυο αστυνομικοί σταθμοί δέχθηκαν βόμβες. Στη Λάρνακα, το αρχηγείο της αστυνομίας, τα δικαστήρια και το γραφείο του Βρετανού διοικητή καταστράφηκαν από βόμβες.

Το πρώτο θύμα της εκστρατείας βρήκε το θάνατο στην Αμμόχωστο —ένα μέλος της ΕΟΚΑ έπαθε ηλεκτροπληξία όταν έριξε ένα υγρό σχοινί πάνω σε καλώδια υψηλής τάσης σε μια προσπάθεια να σαμποταριστεί η ηλεκτρική παροχή.

Η επίθεση αιφνίδιασε τον κόσμο· οι αξιωματούχοι της αποικίας τα 'χασαν και πανικοβλήθηκαν, λέει ο Γρίβας.

Το κύμα βομβιστικών επιθέσεων συμπληρώθηκε από γενικότερη πολιτική δράση. Νέοι μαθητές και παιδιά του σχολείου στρατολογήθηκαν γρήγορα στο κίνημα ανεξαρτησίας —«είχα σκοπό να κάνω τη νεολαία της Κύπρου φυτώριο της ΕΟΚΑ», γράφει ο Γρίβας— και μια σειρά επιτυχημένες διαδηλώσεις οργανώθηκαν, τόσο βίαιες που έδωξαν την αστυνομία απ' τους δρόμους και χρειάστηκε να χρησιμοποιηθούν στρατιώτες για ν' αποκατασταθεί η τάξη.

Μικρά παιδιά δέκα χρόνων χρησιμοποιήθηκαν για τη διανομή εντύπων της ΕΟΚΑ και σαν αγγελιαφόροι· δάσκαλοι που επενέβαιναν, αδιαφορώντας για τις προειδοποιήσεις της οργάνωσης, τιμωρήθηκαν «αστηρά», μια λέξη που, όπως τη χρησιμοποιεί ο Γρίβας, συνήθως σημαίνει ότι πυροβολήθηκαν από την ομάδα εκτελεστών της ΕΟΚΑ.

Πίεση εξαστήθηκε στις κυπριακές εφημερίδες, που άργησαν να πάρουν το σωστό τόνο σχετικά με την εκστρατεία· π.χ., σε εφημερίδες που δεν έσπευσαν να διαμαρτυρηθούν για

τα καταπιεστικά μέτρα των Βρεταννών. Εκείνες που είχαν «αδύνατο πνεύμα» ένιωσαν σύντομα το βάρος του μπουκοτάζ της ΕΟΚΑ.

Το κύμα της τρομοκρατίας είχε ξεκινήσει από μια εξαιρετικά μικρή ομάδα αντρών — όχι περισσότερους από ογδόντα, σύμφωνα με τον Γρίβα, που ήταν οργανωμένοι σε ομάδες σαμποτέρ των πέντε ή έξι αντρών σ' όλες τις μεγάλες πόλεις και κωμοπόλεις του νησιού. Αλλά δεν ήταν ακόμα αντάρτικες μονάδες, αν κι ο Γρίβας είχε κάνει προσωπική αναγνώριση του νησιού, κρατώντας σημειώσεις για τα ευνοϊκά σημεία ενέδρων, τα εδάφη που ήταν κατάλληλα για να προσφέρουν βάσεις για αντάρτικη δράση κλπ.

Το εξαιρετικό δίκτυο δρόμων σ' όλο το νησί απαγόρευε μίαν εκτεταμένη αντάρτικη εκστρατεία κι οι περισσότεροι απ' αυτούς που θα πολεμούσαν σαν αντάρτες δεν στελνόντουσαν στην ύπαιθρο αν δεν είχαν πρώτα εξαντλήσει τη χρησιμότητά τους στις πόλεις, όταν πια γίνονταν τόσο πολύ γνωστοί που κινδύνευαν αν θα τους έβλεπαν στους δρόμους. Τα βουνά της οροσειράς της Κυρήνειας και η πυκνά δασωμένη Τρόδος στα νοτιοδυτικά, όμως χρησιμοποιήθηκαν αργότερα σαν βάσεις για τις αντάρτικες επιχειρήσεις και για την εκπαίδευση των ομάδων σαμποτάζ.

Μετά τις πρώτες βομβιστικές επιθέσεις, υπήρξε ένα καταλάγιασμα στην τρομοκρατική εκστρατεία, που διακοπτόταν μόνο από μεμονωμένες επιθέσεις ενάντια σε κείνους που ο Γρίβας ονομάζει «στόχους ευκαιρίας». Ένας απ' αυτούς, σύμφωνα με τ' Απομνημονεύματα, ήταν ο σερ Ρόμπερτ Αρμιταίτζ, ο Βρεταννός διοικητής της Κύπρου.

Τη μέρα του εορτασμού της «Μέρας της Αυτοκρατορίας», στη Λευκωσία, ο κυβερνήτης παρακολούθησε την πρεμιέρα ενός φιλμ στον κινηματογράφο «Παλλάς». Στη διάρκεια της προβολής, επί δυο ολόκληρες ώρες, καθόταν λίγα μέτρα μακριά από μια πολυθρόνα, κάτω απ' την οποία μια θρυαλλίδα, δεμένη σε μια μπουκάλα κόκα-κόλα γεμάτη εκρηκτική ύλη, καίγεται αργά. Η ταινία τελείωσε. Ο κυβερνήτης και η συνοδεία του έφυγαν απ' την αίθουσα. Πέντε λεπτά αργότερα, η βόμβα εξερράγη, καταστρέφοντας επτά σειρές καθισμάτων και γεμίζοντας το ταβάνι με θραύσματα.

Ο Γρίβας περνούσε τον καιρό μεταξύ των επιθέσεων ταξιδεύοντας γύρω απ' τη Λευκωσία και καμιά φορά στα βουνά της Κυρήνειας, δίνοντας διαταγές στους αρχηγούς των ομάδων, επιστατώντας στην εκπαίδευση, προετοιμάζοντας προπαγανδιστικό υλικό και γενικά τονώνοντας το ηθικό με τις εμφανίσεις του. Η ταυτότητά του ως «Διγενής, Αρχηγός» — που μ' αυτήν υπέγραφε πάντα τις ανακοινώσεις του — είχε ήδη αποκαλυφθεί. Το μικρό κυπριακό Κομμουνιστικό Κόμμα είχε αποκηρύξει την ΕΟΚΑ ως «αλήτες» και «νεροπιστολάδες». (Η γραμμή αυτή του κόμματος θυμίζει την περίπτωση της Κούβας, όπου οι κομμουνιστές αποκήρυξαν τον Κάστρο και τους υποστηρικτές του ως «μπουρζουάδες πραξικοπηματίες»). Παιρνοντας την ίδια θέση, ο αρχηγός του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας αποκάλυψε σε μια εκπομπή απ' τη Μόσχα ότι Διγενής ήταν ο Γρίβας, πολύ γνωστός στους κομμουνιστές ως αρχηγός των παράνομων ελληνικών οργανώσεων του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου, που λεγόντουσαν «Χ», και αργότερα ως διοικητής ελληνικών στρατιωτικών επιχειρήσεων ενάντια στους κομμουνιστές αντάρτες στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο.

«Είναι κωμικό, αλλά οι Βρετανοί δεν πήραν στα σοβαρά αυτή την πληροφορία», λέει ο Γρίβας. «Η ιδέα ότι ένας ηλικιωμένος συνταξιούχος αξιωματικός ήταν ο αρχηγός της ΕΟΚΑ ήταν πολύ παράδοξη για να τη δεχτούν». Ο «Διγενής» συνέχισε να κινείται ελεύθερα με μαύρα γυαλιά και ψαλιδισμένο μουστάκι. Για ένα διάστημα έστησε το αρχηγείο του στα βουνά, αλλά αργότερα, λέει, κρύφτηκε σ' ένα σπίτι στη Λεμεσό επί δυο χρόνια χωρίς να τον ανακαλύψουν ή να τον προδώσουν.

Το δεύτερο κύμα επιθέσεων της ΕΟΚΑ έγινε τον Ιούνιο. Το πρώτο θύμα της εκστρατείας ήταν ένας αστυφύλακας που σκοτώθηκε όταν μια βόμβα άνοιξε μια τρύπα στον τοίχο του τοπικού αρχηγείου αστυνομίας στη Λευκωδία. Δεκάξι άντρες τραυματίστηκαν. Ένας λοχίας σκοτώθηκε όταν μια ομάδα επιτέθηκε στον αστυνομικό σταθμό του Αμίαντου. Αρκετοί άλλοι σταθμοί δέχτηκαν επιθέσεις. Ο Γρίβας προσωπικά είχε διαλέξει ένα στόχο: το διοικητή των βρετανικών δυνάμεων ξηράς στη Μέση Ανατολή, το στρατηγό Κέτλεϋ, που συνήθιζε να πηγαίνει καθημερινά με αυτοκίνητο στη πρωτεύουσα από το σπίτι του στην ακτή της Κυρήνειας. «Βρήκα ένα καλό μέρος για ενέδρα στο πέρασμα πάνω απ' τα βουνά της Κυρήνειας», γράφει ο Γρίβας, «αλλά ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος αντέδρασε στο σχέδιο και το εγκαταλείψαμε».

Τα Απομνημονεύματα αποκαλύπτουν ότι ο Μακάριος αντέδρασε σε πολλά σχέδια που πρότεινε ο Γρίβας και συχνά κωλυσιεργούσε όταν ο Γρίβας ήθελε να προχωρήσουν ορμητικά. Αλλά ο αρχιεπίσκοπος κρατούσε τα κλειδιά του ταμείου χωρίς χρήματα ο Γρίβας δεν μπορούσε να προχωρήσει και αναγκάζοταν να ξανασκεφτεί τα πιο δραστηκά μέτρα του, όπως π.χ., όταν ήθελε να στείλει ομάδες εκτελεστών στο Λονδίνο για να δολοφονήσουν γνωστούς Κύπριους πληροφοριοδότες που ζούσαν στη Βρεταννία σε ανταμοιβή των προδοσιών τους. Γενικά, όμως, η εκστρατεία προχώρησε όπως ήθελε ο Γρίβας που επέβαλε μια αυστηρή πειθαρχία στο διασκορπισμένο στρατό του από τρομοκράτες και σαμποτέρ. «Συχνά εξέδιδα ανακοινώσεις ότι μόνο εγώ δίνω διαταγές: η απειθαρχία θα είχε τιμωρία το θάνατο».

Αν και ο Γρίβας λέει ότι στην αρχή θα μπορούσε να πετάξει τους Βρεταννούς στη θάλασσα, αν είχε πεντακόσιους ένοπλους, δεν πρέπει να πάρουμε στα σοβαρά την παρατήρηση αυτή. Απ' την αρχή είδε πολύ καθαρά ότι η νίκη του θα ήταν πολιτική μάλλον παρά στρατιωτική. Και τούτο γίνεται φανερό από το γενικό σχέδιο που χάραξε στην Αθήνα δυο χρόνια πριν εκραγεί η πρώτη βόμβα στη Λευκωσία.

I. Ο στόχος

Να ξεσηκωθεί η παγκόσμια κοινή γνώμη, ιδιαίτερα των συμμάχων της Ελλάδας, με ηρωικά κατορθώματα και αυτοθυσίες, που θα τραβήξουν την προσοχή στην Κύπρο έως ότου πετύχουμε το σκοπό μας. Οι Βρεταννοί πρέπει συνεχώς να παρενοχλούνται και να εκνευρίζονται έως τη στιγμή που θα υποχρεωθούν απ' την παγκόσμια διπλωματία, που θα διοχετευθεί μέσα από τα Ηνωμένα Έθνη, να εξετάσουν το πρόβλημα της Κύπρου και να το τακτοποιήσουν σύμφωνα με τις επιθυμίες του κυπριακού λαού κι ολόκληρου του ελληνικού έθνους.

II. Η διαδικασία

Η δράση θα σκοπεύει να προκαλέσει τόση σύγχυση και ζημιά στις τάξεις των βρετανικών δυνάμεων που να κάνει φανερό στο εξωτερικό ότι οι Βρεταννοί δεν είναι πια σε θέση να ελέγχουν απόλυτα την κατάσταση. Η εκστρατεία θα διεξαχθεί σε τρία μέτωπα:

- α. Σαμποτάζ στις κυβερνητικές εγκαταστάσεις και στα στρατιωτικά φυλάκια.
- β. Επιθέσεις στις βρετανικές δυνάμεις με αξιόλογο αριθμό ένοπλων μαχητικών ομάδων.
- γ. Οργάνωση παθητικής αντίστασης από τον πληθυσμό.

Εξαιτίας των δυσκολιών που θα αντιμετώπιζε ένας μεγάλης κλίμακας ανταρτοπόλεμος... το κύριο βάρος της εκστρατείας θα πέσει στο σαμποτάζ και γι' αυτό ο βασικός στόχος των μαχητικών ομάδων θα είναι η υποστήριξη και κάλυψη των σαμποτέρ με τον εκνευρισμό και αντιπερισπασμό των κυβερνητικών δυνάμεων... Δεν θα πετύχουμε με μικρές και διακοπτόμενες επιθέσεις, αλλά μονάχα με μια συνεχή εκστρατεία, που θα σκοπεύει σε σοβαρά αποτελέσματα. Δεν μπορούμε να περιμένουμε ότι με τέτοια μέσα θα επιβάλουμε μια καθολική ήττα στις βρετανικές δυνάμεις· σκοπός μας είναι να προκαλέσουμε μιαν ηθική ήττα διατηρώντας την επίθεση έως ότου οι στόχοι, που θέσαμε στην πρώτη παράγραφο αυτού του σχεδίου, πραγματοποιηθούν.

Κατά τα τέλη Ιουνίου 1955, η δεύτερη φάση της εκστρατείας είχε τελειώσει. Οι μαχητές της ΕΟΚΑ πληροφορήθηκαν από ένα δελτίο ότι τα «υλικά αποτελέσματα» δεν έφτασαν στο ύψος των απαιτήσεων του αρχηγού. Τα θύματα ήταν λίγα και η ζημιά που προκάλεσαν τα σαμποτάζ ήταν ασημαντή από οικονομικής πλευράς. Προφανώς, αυτό ήταν εκείνο που εννοούσε ο Γρίβας όταν μιλούσε για «υλικά αποτελέσματα».

Από πολιτικής πλευράς, όμως, η εκστρατεία της ΕΟΚΑ είχε ήδη γνωρίσει μιαν αξιόλογη επιτυχία. Ο πρωταρχικός σκοπός της οργάνωσης είχε επιτευχθεί. Το ζήτημα της αυτοδιάθεσης της Κύπρου είχε τεθεί δραματικά στη συνείδηση του κόσμου. Η βρετανική κοινή γνώμη, ιδιαίτερα, είχε εξεγερθεί και τα αποτελέσματα ήταν τα προβλεφθέντα: η πολιτική της κυβέρνησης που έλεγε ότι δεν πρόκειται να ασχοληθεί ποτέ με την κυπριακή ανεξαρτησία —υποτίθεται ότι η Κύπρος ήταν απαραίτητη για τη στρατιωτική ασφάλεια της Βρετανίας στη Μεσόγειο— βρέθηκε υπό αμφισβήτηση· κι άρχισαν να γεννιούνται δεύτερες σκέψεις για τη λέξη «ποτέ».

Δυο χρόνια πρωτότερα, οι Βρεταννοί είχαν αρνηθεί να συζητήσουν το θέμα της Κύπρου με την ελληνική κυβέρνηση. Τώρα, ο πρωθυπουργός σερ Άντονι Ήντεν έστειλε προσκλήσεις και στην Αθήνα και στην Άγκυρα να πάρουν μέρος σε μια τριμερή συνδιάσκεψη στο Λονδίνο. Ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος, επιδιώκοντας ένα πλατύτερο βήμα και μια καλύτερη λύση απ' αυτή που θα μπορούσε να δώσει μια τέτοια συνάντηση, πέταξε στην Αθήνα για να πείσει την ελληνική κυβέρνηση ν' απευθυνθεί στα Ηνωμένα Έθνη. Προτού φύγει, έστειλε στον Γρίβα τα συγχαρητήριά του, προσθέτοντας:

«Η ΕΟΚΑ έχει συνεισφέρει στον κυπριακό αγώνα απείρως περισσότερα απ' όσα προσέφεραν 75 χρόνια χαρτοπολέμου. Το όνομα του Διγενή είναι ένα αίνιγμα στους Βρετανούς. Αλλά κι ένας θρύλος. Έχει ήδη περάσει στις σελίδες της ιστορίας του απελευθερωτικού κινήματος».

Ο Γρίβας προετοίμαζε μια γενική επίθεση προγραμματισμένη να συμπέσει με τη σύγκληση της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών το φθινόπωρο. Σαν πρώτο βήμα, πρότεινε να τεθεί εκτός μάχης η ντόπια αστυνομική δύναμη, ένα έμπιστο μέσο επιβολής του νόμου, για να αναγκαστούν έτσι οι Βρεταννοί να αναπτύξουν τις στρατιωτικές δυνάμεις τους, που ως τότε χρησιμοποιούν κυρίως στη φρούρηση κυβερνητικών κτιρίων ή παρέμεναν στους στρατώνες για ν' αντιμετωπίζουν διαδηλώσεις και παρόμοιες καταστάσεις ανάγκης.

Σε μια διαταγή με ημερομηνία 28 Ιουνίου, πληροφορούσε τους αρχηγούς ομάδων της ΕΟΚΑ:

«Στόχος της επόμενης επίθεσής μας θα είναι η κατατρομοκράτηση της αστυνομίας και η παράλυση της διοίκησης, στις πόλεις και στην ύπαιθρο. Αν πετύχουμε το στόχο μας, το αποτέλεσμα θα είναι τριπλό:

Η αποθάρρυνση θα απλωθεί τόσο γρήγορα στην αστυνομική δύναμη, που οι περισσότεροι απ' αυτούς, αν δεν μας βοηθήσουν ενεργά, θα κάνουν στραβά μάτια στις δραστηριότητές μας.

Ο στρατός θα επέμβει ενεργά στην ασφάλεια κι αυτό θα αναγκάσει τα στρατεύματα να εξαπλωθούν και να κουραστούν. Το χαμηλό ηθικό του στρατού θα επηρεάσει επίσης και τους ηγέτες του.

Μπροστά στη δύναμη και την επιμονή μας και τα προβλήματα που προκαλούν, είναι πολύ πιθανόν ότι τα Ηνωμένα Έθνη, μέσω των χωρών-μελών που ενδιαφέρονται για τις υποθέσεις της Κύπρου, θα επιδιώξουν να βρουν μια λύση.

Τα αποτελέσματα που θέλουμε, θα επιτευχθούν με:

1. Δολοφονικές επιθέσεις εναντίον αστυνομικών που δεν συμπαθούν τους σκοπούς μας και προσπαθούν να μας καταβάλουν.

2. Ενέδρες σε αστυνομικές περιπόλους στις πόλεις ή επιδρομές σε αστυνομικά τμήματα στην ύπαιθρο.

3. Παρεμπόδιση της ελευθερίας κινήσεων της αστυνομίας σ' ολόκληρο το νησί με ενέδρες (σε άτομα ή ομάδες).

Η αστυνομία προειδοποιήθηκε για το τι έπρεπε να περιμένει μ' ένα φέιγ-βολάν, που τοιχοκολλήθηκε στα χωριά και σκορπίστηκε στους δρόμους των πόλεων από μαθητές των σχολείων:

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ: Σας προειδοποίησα και θα πραγματοποιήσω την προειδοποίησή μου κατά γράμμα. Σκοτεινότερες μέρες περιμένουν τους τυράννους της Κύπρου, βαρύτερες ποινές τους προδότες... Μην προσπαθήσετε να μας κλείσετε το δρόμο γιατί θα τον βάψετε με το αίμα σας. Έχω δώσει διαταγές και:

Οποιοσδήποτε προσπαθήσει να σταματήσει τους πατριώτες της Κύπρου θα ΕΚΤΕΛΕΙΤΑΙ.

Οποιοσδήποτε προσπαθήσει να συλλάβει ή να ψάξει τους πατριώτες της Κύπρου θα ΠΥΡΟΒΟΛΕΙΤΑΙ.

ΔΕΝ ΕΧΕΤΕ ΤΙΠΟΤΑ ΝΑ ΦΟΒΑΣΤΕ ΕΦΟΣΟ ΔΕΝ ΜΠΑΙΝΕΤΕ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ ΜΑΣ..

ΕΟΚΑ

Ο Αρχηγός, Διγενής.»

Μετά την προειδοποίηση, η ΕΟΚΑ προχώρησε με μια σειρά επιδρομών σε αστυνομικά τμήματα, επιδρομές που εξυπρέτησαν έναν διπλό σκοπό: οι επιθέσεις τρομοκράτησαν την αστυνομία και παράλληλα έδωσαν την ευκαιρία στην οργάνωση να βρει τα απαραίτητα όπλα, γιατί πολύ λίγα έφταναν απ' την Ελλάδα, απ' όπου τα πρώτα όπλα και πολεμοφόδια είχαν έρθει.

Η εκστρατεία στις πόλεις καθυστέρησε, ένα γεγονός που ο Γρίβας σχεδόν απολογητικά λέει ότι «οφειλόταν στην παντελή απειρία των ομάδων εκτελεστών». Παρόλα αυτά, υπήρξαν αποτελέσματα. Αρκετοί αστυνομικοί σκοτώθηκαν και άλλοι τραυματίστηκαν στη Λευκωσία και την Αμμόχωστο. Δεκάδες παραιτήθηκαν κι αυτοί που παρέμειναν, λέει ο Γρίβας, δίσταζαν να βγάλουν το κεφάλι τους έξω από τα τμήματα. Αποτέλεσμα των επιδρομών ήταν να βρεθεί η διοίκηση κυριολεκτικά στην άμυνα. Ένοπλοι φρουροί περιπολούσαν γύρω απ' τα αστυνομικά τμήματα τη νύχτα κι όταν έπρεπε η αστυνομία να κλείσει προσωρινά ένα τμήμα, οι αστυνομικοί έπαιρναν μαζί τους κι όλα τα όπλα τους.

Οι Βρεταννοί δεν ήξεραν σχεδόν τίποτα για την ΕΟΚΑ —ποια ήταν τα μέλη της, πού μπορούσαν να βρεθούν. Αυτοί που ήταν σε θέση να τους το πουν, τα μέλη της ελληνοκυπριακής αστυνομικής δύναμης, γρήγορα έχασαν τη μιλιάρ τους.

Στις 28 Αυγούστου, ένας αστυφύλακας του Ειδικού Κλάδου, ο οποίος είχε μαρκαριστεί να εκτελεστεί εξαιτίας της «υπερενθουσιώδους» προσκόλλησής του στο καθήκον, εκτελούσε υπηρεσία σε μια πολιτική συγκέντρωση στην οδό Λήδρας στη Λευκωσία. Πυροβολήθηκε μπροστά σ' ένα πλήθος εκατοντάδων ατόμων από ένα νεαρό δημόσιο υπάλληλο, το Μιχάλη Καραολή, μέλος μιας τριμελούς ομάδας εκτελεστών της ΕΟΚΑ.

Ο φόνος αυτός, μέρα μεσημέρι μπροστά σ' εκατοντάδες ανθρώπους και στην καρδιά της πρωτεύουσας, ήταν ένα θανάσιμο χτύπημα στο ηθικό της αστυνομίας. Ο φονιάς, Μιχάλης Καραολής, πιάστηκε αργότερα και καταδικάστηκε σε θάνατο, αλλά η ζημιά είχε γίνει. Ο φόνος του ανθρώπου του Ειδικού Κλάδου, λέει ο Γρίβας, «τσάκισε την αντίσταση προς την ΕΟΚΑ μέσα στην ελληνική αστυνομία».

Σιγά-σιγά, άρχισαν να στρατολογούνται Τούρκοι για ν' αντικαταστήσουν τους Έλληνες στην αστυνομική δύναμη, με αποτέλεσμα την ένταση της εχθρότητας ανάμεσα στις δυο εθνικές κοινότητες. Από τους Έλληνες που παρέμειναν στις καταστάσεις μισθοδοσίας των Βρεταννών, πολλοί έγιναν κατάσκοποι της ΕΟΚΑ κι έδιναν επακριβείς πληροφορίες στην οργάνωση για τις προθέσεις των Βρεταννών κάθε μέρα. Εκείνοι που δεν συνεργαζόντουσαν με την οργάνωση, έκαναν στραβά μάτια για τις δραστηριότητές της, όπως είχε προβλέψει ο Γρίβας κι έπαψαν να είναι χρήσιμοι στους Βρεταννούς ή να δημιουργούν προβλήματα στο απελευθερωτικό κίνημα.

Η βρεταννική προπαγάνδα αποκήρυσσε με σκληρά λόγια τις μεθόδους της ΕΟΚΑ, αλλά ο Γρίβας δεν ενοχλήθηκε. Αργότερα, έγραφε:

«Κάθε πόλεμος είναι σκληρός κι ο μόνος τρόπος να νικήσεις ανώτερες δυνάμεις είναι ο δόλος και το τέχνασμα· δεν μπορείς να 'χεις την πολυτέλεια να αποφασίσεις αν θα χτυπάς από μπροστά ή αν θα χτυπάς από πίσω, όπως δεν μπορείς και ν' αποφασίσεις αν θα χρησιμοποιήσεις τουφέκια ή πυροβόλα. Οι Βρεταννοί μπορούν να με κατακρίνουν όσο θέλουν που ξεκίνησα πόλεμο στην Κύπρο, αλλά δεν είχα υποχρέωση να ζητήσω την άδειά τους γι' αυτό· και δεν μπορούν ν' αρνηθούν ότι πολέμησα με τον επιτυχέστερο τρόπο».

Η τρομοκρατία υποστηριζόταν από έντονη πολιτική διέγερση που γέμισε με τεράστια πλήθη τις κυριότερες πόλεις. Στη διάρκεια μιας διαδήλωσης στη Λευκωσία το Σεπτέμβριο, αυτοκίνητα του στρατού ανατράπηκαν και πυρπολήθηκαν και το Βρεταννικό Ινστιτούτο κάηκε μέχρι τα θεμέλια.

Οι πρωτοσέλιδες ειδήσεις που γεννήθηκαν απ' αυτή τη δράση δεν μπόρεσαν να εξασφαλίσουν στην Ελλάδα μιαν ακρόαση για το πρόβλημα της Κύπρου στα Ηνωμένα Έθνη. Η ελληνική έκκληση απορρίφθηκε στις 23 Σεπτεμβρίου. Αλλά η εκστρατεία της ΕΟΚΑ κατατάραξε τους Βρεταννούς. Δυο μέρες μετά την απόρριψη της ελληνικής έκκλησης στον ΟΗΕ, το Λονδίνο ανακοίνωσε ότι ένας καινούργιος κυβερνήτης θα αντικαθιστούσε αμέσως τον σερ Ρόμπερτ Αρμυταιήτς.

Ο αντικαταστάτης ήταν ο πολυπαρασημοφορημένος στρατάρχης σερ Τζων Χάρντιγκ, ένας εκλεκτός Βρεταννός στρατηγός του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, που μόλις είχε παραιτηθεί από τη θέση του αρχηγού του Αυτοκρατορικού Γενικού Επιτελείου. «Στην πραγματικότητα ήταν», λέει ο Γρίβας, «ο πρώτος Βρεταννός στρατιώτης εκείνης της εποχής και καλύτερο κομπλιμέντο δεν μπορούσε να μας γίνει απ' το να στείλουν ενάντια στις ισχνές δυνάμεις μας έναν άντρα με τόσο μεγάλη φήμη και τόσο λαμπρή καριέρα».

Ο Χάρντιγκ, όπως αποδείχτηκε, δεν επρόκειτο να έχει μεγαλύτερη επιτυχία ενάντια στην ΕΟΚΑ από τον προκατόχό του.

Ο διορισμός ενός στρατιωτικού στη θέση του πολιτικού κυβερνήτη έδειξε καθαρά ότι η Ντάουνινγκ Στριτ είχε σκοπό να πατάξει την ΕΟΚΑ με στρατιωτικά μέσα παρά να

συνεχίσει την αστυνομική δράση. Το πρόβλημα, όπως γίνεται συνήθως όταν μάχεται κανείς αντάρτες κι ακόμα περισσότερο όταν καταπολεμά τρομοκράτες, ήταν πως δεν υπήρχε τίποτα χειροπιαστό για να στραφεί επάνω του η στρατιωτική δύναμη. Όπως εξηγεί ο Γρίβας:

«Η βρεταννική απάντηση στις μεθόδους μας ήταν να πλημμυρίσουν το νησί με στρατεύματα. Ήταν μια λαθεμένη απάντηση. Απ' τη μεριά του αντάρτη, είναι πολύ επικίνδυνο να μεγαλώσει το μέγεθος των ομάδων πέρα από ένα ορισμένο σημείο. Το ονομάζω «σημείο κορεσμού». Κι αυτό καθορίζεται από τη φύση του τεραίν, την ικανότητα των μαχητών, τις ανάγκες τους σε τροφές και εφόδια, την τακτική που υιοθετούν και την ανάγκη να είναι ελάχιστες οι απώλειες. Κάθε δεδομένη περιοχή μπορεί να απορροφήσει έναν ορισμένο αριθμό αντρών· σε ορεινά εδάφη, όπου οι κορυφές και οι χαράδρες είναι νεκρό έδαφος, ο αριθμός αυτός είναι κλάσμα του απαιτούμενου σε αλλιώτικες περιοχές αριθμού. Εγώ ο ίδιος, όταν έσμιγα με τους αντάρτες στα βουνά, ένιωθα πάντα ανήσυχος αν τύχαινε να είμαστε περισσότεροι από έξι μαζί. Ακόμα και στις πεδιάδες, το σημείο κορεσμού είναι μικρότερο απ' αυτό που θα υπέθετε κανείς: π.χ., το να χρησιμοποιείς περισσότερους από πέντε ή έξι άντρες σε μια επίθεση ενάντια σ' ένα χωριό δεν εξυπηρετεί κανένα σκοπό, γιατί όσο πιο πολυάριθμοι οι επιτιθέμενοι, τόσο πιο δύσκολο είναι να ξεφύγουν μετά τη δράση. Βάσει της ίδιας αρχής, τα χωριά όπου είμαστε ισχυροί υποκρινόντουσαν αδυναμία, σύμφωνα με δικές μου διαταγές, ως τη στιγμή που ήταν σκόπιμο να επιτεθούν—ενώ άλλα, όπου οι δυνάμεις μας ήταν ασθενέστερες, συνέχιζαν να επιτίθενται συνεχώς, μόνο και μόνο για να παραπλανούν τον εχθρό. Αν αυτό οδηγούσε σε συλλήψεις, ακόμα και μιας ολόκληρης ομάδας, δεν είχε σημασία, γιατί υπήρχε πάντοτε έτοιμη μια εφεδρική ομάδα που περίμενε να αναλάβει δράση. Έτσι, δεν απεκάλυπα ποτέ στον εχθρό την πραγματική μας δύναμη, αλλά πάντοτε μετά από μια αιφνιδιαστική έκρηξη βίας το πεδίο της μάχης έμενε άδειο. Όταν οι Βρεταννοί προσπαθούσαν ν' ανταποδώσουν το χτύπημα, δεν έβρισκαν τίποτα να χτυπήσουν. Αυτό ήταν το μυστικό της επιτυχίας μου στα τέσσερα χρόνια του σκληρού αγώνα και οι αρχές μου δεν άλλαξαν όταν φάνηκε στο προσκήνιο ο Χάρντιγκ».

Πρέπει να θυμάται κανείς ότι ο Γρίβας μιλάει για μιαν εκστρατεία που βασιζόταν κυρίως στην τρομοκρατία και το σαμποτάζ, που διεξαγόταν σ' ένα μικρό νησί χωρίς πολύ χώρο για ελιγμούς και που σκόπευε σε πολιτικό μάλλον παρά σε στρατιωτικό αποτέλεσμα. Δεν προσπαθούσε να δημιουργήσει αυτόνομες αντάρτικες περιοχές βάσης ή να φτάσει τον υπέρτατο αντάρτικο σκοπό (άπιαστο για την Κύπρο) της εξισορρόπησης των στρατιωτικών δυνάμεων. Στις συνθήκες της Κύπρου, οι μικρές αντάρτικες μονάδες μπορούσαν να θεωρούνται αναλώσιμες· ήσαν αναλώσιμες ακριβώς με τον ίδιο τρόπο που ήσαν αναλώσιμοι οι τρομοκράτες, οι οποίοι δεν επιδιώκουν να στήσουν μια στρατιωτική δύναμη, αλλά να προκαλέσουν μάλλον πολιτικά και ψυχολογικά αποτελέσματα, θυσιάζοντας συχνά τον εαυτό τους.

Ο Γρίβας χρησιμοποίησε έξυπνα τις ομάδες των πόλεων και της υπαίθρου σε συνδυασμό: όταν ήθελε να κάνει μια εκστρατεία στην υπαίθρο, ξεσήκωνε στις πόλεις μεγάλες πολιτικές διαδηλώσεις που απασχολούσαν τα στρατεύματα, ενώ οι αντάρτικες ομάδες του εξαπέλυαν κεραυνοβόλες επιθέσεις σε στόχους της υπαίθρου. Όταν σχεδίαζε μια καινούρια επίθεση στις πόλεις, δημιουργούσε στην υπαίθρο αντιπερισπασμούς, που ανάγκαζαν τα στρατεύματα να βγαίνουν σε έντονα RATISSAGES.

«... τα αποθέματά μου ήσαν ισχνά και δεν μπορούσα να ελπίζω σε μια στρατιωτική νίκη», γράφει. «Ήταν μάλλον ζήτημα να δημιουργηθεί μια δύναμη και να συνεχίζει να

υπάρχει, όσο και αν προσπαθούσε ο εχθρός να την καταστρέψει. Αυτό, και άλλα ακόμα, το κατορθώσαμε τους πρώτους έξι μήνες».

Φτάνοντας στη Λευκωσία, ο Χάρντιγκ έκανε μια γρήγορη προσπάθεια να διαπραγματευθεί με τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Όταν οι διαπραγματεύσεις ναυάγησαν ύστερα από μερικές μέρες, ο Γρίβας διέταξε μια γενική επίθεση της ΕΟΚΑ. Νέες επιθέσεις εξαπολύθηκαν ενάντια σε αστυνομικούς σταθμούς χωριών σε μια προσπάθεια να βγάλουν απ' τις πόλεις τον εχθρό. Άντρες της ΕΟΚΑ επέδραμαν στα ορυχεία του Μισέρου και ξέφυγαν με χίλια πεντακόσια ραβδιά δυναμίτη, εξακόσια καψύλια και τρεις χιλιάδες μέτρα θρυαλλίδας. Μια άλλη ομάδα επιδρομών μπήκε στις στρατιωτικές αποθήκες στο λιμάνι της Αμμοχώστου, έδωσε και φίμωσε ένα νυχτοφύλακα και έφυγε μ' ένα φορτηγό γεμάτο αγγλικά όπλα —οπλοπολυβόλα Μπρεν, Στενς, όλμους και μπαζούκας.

Η πολιτική διέγερση εντάθηκε και οι Βρεταννοί χειροτέρεψαν μόνοι τους την κατάσταση με απερίσκεπτες προσπάθειες να εμποδίσουν τις διαδηλώσεις. Η στιγμή της αναγγελίας ότι ο Μιχάλης Καραολής, «ο πρώτος ήρωας της επανάστασης», είχε καταδικαστεί σε θάνατο, δεν μπορούσε να είναι πιο κακοδιαλεγμένη. Η αναγγελία έγινε στις 28 Οκτωβρίου, μια εθνική επέτειο που υπενθύμιζε την άρνηση της Ελλάδας να παραδοθεί στις δυνάμεις του Άξονα το 1940. Ο Χάρντιγκ απαγόρευσε κάθε είδους δημόσιες εκδηλώσεις· ο Γρίβας απάντησε καλώντας τους Κυπρίους να αγνοήσουν την απαγόρευση και το αποτέλεσμα ήταν μια σειρά αιματηρές συγκρούσεις. Ο στρατός άνοιξε πυρ σ' ένα πλήθος διαδηλωτών, τραυματίζοντας τρεις άντρες. Έγιναν περισσότερες από χίλιες συλλήψεις, που γέμισαν τις φυλακές των κυριότερων πόλεων, αμέσως μετά τις συγκρούσεις στους δρόμους.

Ενώ οι βρετανικές δυνάμεις ήταν απασχολημένες στις πόλεις με διαδηλώσεις και σαμποτάζ, ο Γρίβας διέταξε δράση σ' ολόκληρο το νησί. Άρχισε στις 18 Νοεμβρίου, όταν περισσότερες από πενήντα βόμβες ρίχτηκαν σε τριάντα χωριστούς στόχους σ' ολόκληρη την Κύπρο. Ως το τέλος της εβδομάδας, είχαν γίνει αρκετές εκατοντάδες επιθέσεις. Το κεντρικό ταχυδρομείο της Λευκωσίας ανατινάχτηκε —η βόμβα απλά τοποθετήθηκε σ' ένα ταχυδρομικό κουτί. Μια βόμβα εννιά κιλών μεταφέρθηκε στο στρατόπεδο του Κύκκου, έξω απ' τη Λευκωσία, στη σχάρα ενός ποδηλάτου και ανατίναξε τη στέγη του εστιατορίου των υπαξιωματικών σκοτώνοντας δυο λοχίες. Στρατιωτικά φυλάκια στη Λεμεσό και τη Λάρνακα δέχτηκαν επίθεση. Αντάρτες στα βουνά της Κυρήνειας επιτέθηκαν σε δυο ορυχεία και αντάλλαξαν πυροβολισμούς με τους στρατιώτες που τα φύλαγαν. Φορτηγά μιας εταιρείας μεταλλείων έπεσαν σε ενέδρα και κοντά στην Αμμόχωστο τρία στρατιωτικά οχήματα τινάχτηκαν έξω απ' το δρόμο, αναγκάζοντας το στρατό να σταματήσει όλες τις στρατιωτικές μετακινήσεις στους δρόμους στη διάρκεια της νύχτας.

Ο Γρίβας κατηύθυνε προσωπικά μιαν ενέδρα σε δυο στρατιωτικά οχήματα, κατέστρεψε το ένα και αποτραβήχτηκε ύστερα με την ομάδα του σ' έναν κοντινό λόφο, απ' όπου παρατηρούσε το άγημα ενίσχυσης που εμφανίστηκε τρεις ώρες μετά την επίθεση να απομακρύνει έναν νεκρό στρατιώτη από το κατεστραμμένο αυτοκίνητο. Καμιά προσπάθεια έρευνας της περιοχής δεν έγινε.

Στις 26 Νοεμβρίου κηρύχτηκε σ' ολόκληρο το νησί κατάσταση πολιορκίας. Εξαιρετικές δικαιοδοσίες έρευνας και σύλληψης δόθηκαν στην αστυνομία. Οι απεργίες απαγορεύτηκαν. Η οπλοφορία απαγορεύτηκε επί ποινή θανάτου και οι σαμποτέρ αντιμετώπιζαν ισόβια κάθειρξη. Οι Βρεταννοί στρατιώτες, απαντώντας με τις μεθόδους των Φαιών στη δολοφονία των συντρόφων τους, έστρεψαν την οργή τους πάνω στον πληθυσμό. Σταματούσαν αγροτικά αυτοκίνητα που πήγαιναν για τις αγορές και πέταγαν τα φορτία φρούτων και λαχανικών στο δρόμο. Αποσπάσματα έρευνας παραβίαζαν το οικογενειακό άσυλο των

πολιτών, κακομεταχειριζόντουσαν τους ενοίκους και κατέστρεφαν την ξένη περιουσία. Οι συλλήψεις γινόντουσαν χωρίς εντάλματα και οι ύποπτοι παρέμεναν βδομάδες ή μήνες σε στρατόπεδα συγκέντρωσης χωρίς δίκη. «Οι δυνάμεις ασφαλείας άρχισαν τη δουλειά τους», γράφει ο Γρίβας, «λες και ήθελαν σκόπιμα να οδηγήσουν τον πληθυσμό στην αγκαλιά μας». Τελικά αυτό συνέβη.

Ο Γρίβας βρισκόταν στα βουνά της Τροόδου για να συντονίσει αντάρτικες επιχειρήσεις και μερικές φορές από τρία γλίτωσε απ' τους Βρεταννούς κομμάντος που χτένιζαν την περιοχή. Σε μια περίπτωση, δυο βρεταννικές δυνάμεις που διέθεταν συνολικά επτακόσιους άντρες, που είχαν χαθεί μέσα στην ομίχλη, συνέκλιναν η μια προς την άλλη ενώ οι αντάρτες ξεγλιστρήσαν. Οι Βρεταννοί, άρχισαν μάχη μεταξύ τους που κράτησε μιαν ώρα μέχρι να καταλάβουν ότι χτυπούσαν δικούς τους. Οι απώλειές τους ήσαν περισσότερες από πενήντα.

Την Πρωτοχρονιά του 1956, ο Χάρντιγκ ανάγγειλε ραδιοφωνικά την πρόβλεψή του ότι «οι μέρες του ΕΟΚΑ είναι μετρημένες». Την άλλη μέρα, οκτακόσιοι Βρεταννοί στρατιώτες απέκλεισαν ένα δάσος όπου υπήρχε η υποψία ότι κρύβεται ο Γρίβας, ξόδεψαν ολόκληρη μέρα χτενίζοντας μια περιοχή δυο τετραγωνικών μιλίων και αποσύρθηκαν με τρεις αιχμαλώτους. Ο Γρίβας ανάφερε: «Στην πραγματικότητα, βρισκόμουν λίγα μίλια μακριά από την περιοχή των επιχειρήσεων και παρακολουθούσα με κυάλια την πρόοδο της έρευνας. Έμεινα κατάπληκτος με τον ασυντόνιστο τρόπο με τον οποίο οι στρατιώτες ενεργούσαν».

Στις 22 του μηνός, μονάδες της ΕΟΚΑ επέδραμαν ταυτόχρονα σε κάθε χωριό της Κύπρου, σε μια προσπάθεια να συγκεντρώσουν τις αρκετές χιλιάδες δίκαννα του νησιού, που είχε καταγραφεί η αστυνομία. Ένας άντρας της ΕΟΚΑ τραυματίστηκε κι ένας στρατιώτης σκοτώθηκε σ' αυτή την επιχείρηση' περισσότερα από οκτακόσια δίκαννα συγκεντρώθηκαν και ο Γρίβας προχώρησε στην οργάνωση ειδικών μονάδων με δίκαννα: «Οι μονάδες αυτές χρησιμοποιήθηκαν για να παρενοχλούν τους Βρεταννούς τη νύχτα, για επιδρομές σε στρατώνες, για τη δημιουργία αντιπερισπασμών για τη διεξαγωγή μεγάλων αντάρτικων επιχειρήσεων και για την εκτέλεση προδοτών».

Το Φεβρουάριο του 1956, η δύναμη του στρατού είχε αυξηθεί από τέσσερις χιλιάδες άντρες σε είκοσι δύο χιλιάδες περίπου. Την ίδια στιγμή, η ΕΟΚΑ διέθετε μια συνολική «δύναμη πρώτης γραμμής» από διακόσιους εβδομήντα τρεις άντρες, που υποστηριζόντουσαν από επτακόσιους πενήντα εφεδρικούς αντάρτες στα χωριά, οπλισμένους μόνο με δίκαννα. Στους μαχητές της «πρώτης γραμμής» περιλαμβάνονται ογδόντα άντρες οργανωμένοι σε δεκαπέντε ομάδες στη Λευκωσία, εβδομήντα έξι άντρες στην Αμμόχωστο και τριάντα τέσσερις άντρες στη Λεμεσό, τις τρεις κυριότερες πόλεις του νησιού. Η αριθμητική σύγκριση ήταν συντριπτικά υπέρ των Βρεταννών, αλλά ο Γρίβας θεωρούσε το στρατό, που υποστηριζόταν από πέντε χιλιάδες αστυνομικούς, «δυσκίνητο σώμα», που «προσέφερε» έναν πλούτο στόχων, παλιών και καινούργιων, στις πόλεις και τα χωριά. Τελικά, είχε δίκιο.

Ο Γρίβας επέτεινε την εκστρατεία τρομοκρατίας και σαμποτάζ. Τα σπίτια των ανώτερων Βρεταννών αξιωματικών δέχτηκαν βόμβες, Βρεταννοί στρατιώτες πυροβολήθηκαν στους δρόμους, ρίχτηκαν βόμβες σε λέσχες και ταβέρνες που σύχναζαν στρατιώτες. Ένας υπηρέτης που ανήκε στην ΕΟΚΑ κατάφερε να βάλει μια βόμβα κάτω από το στρώμα του κρεβατιού του σερ Τζων Χάρντιγκ: ευτυχώς για τον κυβερνήτη, μια ξαφνική αλλαγή στη θερμοκρασία της ατμόσφαιρας (αυτή την εξήγηση δίνει ο Γρίβας) επηρέασε τον ωρολογιακό μηχανισμό και η βόμβα δεν εξερράγη, μέχρι που την ανακάλυψαν και την απομάκρυναν.

Οι Βρεταννοί έδειξαν πως δεν μπόρεσαν να μάθουν πολλά ή και τίποτα από την προη-

γούμενη εμπειρία που είχαν απ' την τρομοκρατία σε άλλες περιοχές. Οι προσπάθειές τους να δαμάσουν τον πληθυσμό που βοηθούσε την ΕΟΚΑ, κατάφεραν μόνο να τον εξοργίσουν. Το πείραμα να επιβληθούν συλλογικά πρόστιμα στις ελληνικές κοινότητες σαν αντίποινα στις επιθέσεις ενάντια στις βρετανικές δυνάμεις — οι ποινές κυμαινόντουσαν από μερικές εκατοντάδες λίρες σε ορισμένα μικρά χωριά ως 40.000 λίρες στην Αμμόχωστο και 35.000 λίρες στη Λεμεσό — εγκαταλείφθηκε ύστερα από έξι μήνες ως ατελέσφορο.

Τα αυστηρά μέτρα ενάντια στους αιχμαλώτους μαχητές της ΕΟΚΑ όχι μόνο δεν μπόρεσαν να λειτουργήσουν εκφοβιστικά, αλλά δημιούργησαν σοβαρούς πολιτικούς αντίκτυπους. Όταν οι πρώτοι καταδικασμένοι σε θάνατο ένοπλοι της ΕΟΚΑ απαγχονίστηκαν για φόνο στις κεντρικές φυλακές της Λευκωσίας, στις 10 Μαΐου '56, τεράστια συλλαλητήρια διαμαρτυρίας έγιναν στην Ελλάδα, επτά άτομα σκοτώθηκαν σε διαδηλώσεις στην Αθήνα και ο δήμαρχος Αθηναίων έκανε μ' ένα σφυρί κομματάκια μια μαρμάρινη πλάκα αφιερωμένη στη βασίλισσα Ελισάβετ και τον πρίγκιπα Φίλιππο προστά σ' ένα ενθουσιασμένο πλήθος. Ακόμα και ο βρετανικός Τύπος καταδίκασε τους απαγχονισμούς. Χωρίς αμφιβολία, όλοι ένιωσαν συμπάθεια για τους δυο Βρεταννούς ομήρους που η ΕΟΚΑ εκτέλεσε την επομένη σε αντίποινα για τις εκτελέσεις, αλλά οι πρώτες σελίδες των εφημερίδων είχαν ήδη ξοδευτεί σ' εκείνο που εκατομμύρια άνθρωποι προφανώς πίστευαν σαν έκτρωμα της βρετανικής δικαιοσύνης. Είναι μια ειρωνεία του πολιτικού πολέμου — κι ένα πολιτικό γεγονός που πρέπει να λάβουμε υπόψη μας και να κατανοήσουμε βαθιά — ότι οι κανόνες δεν είναι ίδιοι και για τις δυο πλευρές.

Οι Βρεταννοί στρατιώτες δεν τα κατάφεραν καλύτερα ενάντια στους αντάρτες της ΕΟΚΑ στην ύπαιθρο απ' όσο ενάντια στους τρομοκράτες στις πόλεις. Ο στρατός πυρπόλησε πολλές χιλιάδες στρέμματα δάσους στις ασυντόνιστες προσπάθειές του να βγάλει έξω τις αντάρτικες ομάδες των βουνών, αλλά οι αντάρτες που συνέλαβε ήταν λίγοι και γρήγορα αντικαταστάθηκαν από άλλους.

«Ο Χάρντιγκ προσπάθησε να μας χτυπήσει στα βουνά (γράφει ο Γρίβας), αλλά, μη διαθέτοντας κανένα συγκεκριμένο σχέδιο και μη μπορώντας να καταλάβει τις μεθόδους μας, είχε ελάχιστες επιτυχίες. Η δραστηριότητά του εξαρτιόταν από σπασμοδικές ενδείξεις πληροφοριοδοτών, που ήταν συχνά ανακριβείς και αβάσιμες και τον οδηγούσαν να συγκεντρώνεται σε στενές ζώνες: μέχρι και πενήντα καμιόνια φορτωμένα στρατιώτες μπορούσαν να πλημμυρίσουν μια μικρή περιοχή που ερευνηόταν μια μέρα ολόκληρη· αλλά σχεδόν πάντοτε ξεγλιστρούσαμε πριν αρχίσει η έρευνα και παρακολουθούσαμε την εξέλιξή της από γειτονικά υψώματα, όντας σίγουροι ότι δεν επρόκειτο να επεκτείνουν την επιχείρησή τους πέρα από τ' αρχικά όριά της».

Τι έπρεπε να γίνει; Εξετάζοντας αναδρομικά το πρόβλημα του αντιπάλου του, ο Γρίβας λέει:

«... ο Χάρντιγκ επέμενε στο λάθος του: υποτιμούσε τον εχθρό του από τη μια μεριά και υπερτιμούσε τις δικές του δυνάμεις από την άλλη. Αλλά κανείς δεν χρησιμοποιεί ένα τανκ για να πιάσει αρουραίους —μια γάτα κάνει καλύτερα τη δουλειά. Η μόνη ελπίδα του στρατάρχη να μας βρει ήταν να παίζει τη γάτα με το ποντίκι: να χρησιμοποιήσει μικρές, ειδικά εκπαιδευμένες μονάδες, που θα μπορούσαν να ενεργούν με πονηριά και υπομονή και θα χτυπούσαν εκεί που δεν θα τους περιμέναμε».

Δεν δημιουργήθηκαν, όμως, ποτέ τέτοιες ομάδες κι ο πόλεμος συνεχίστηκε με τον τρόπο και τ' αποτελέσματα που μπορούσε κανείς να περιμένει. Αυτό που δεν μπόρεσε να καταφέρει ο Χάρντιγκ με είκοσι χιλιάδες στρατιώτες το 1956, δεν το κατόρθωσε ούτε ο αντικαταστάτης του με διπλό αριθμό στρατιωτών το 1958. Σαράντα τρεις χιλιάδες στρα-

τιάτες υπήρχαν στην Κύπρο όταν τέλειωσαν οι εχθροπραξίες, αλλά τι έκαναν εκεί, λίγοι μπορούν να πουν. Οπωσδήποτε δεν κατάφεραν να επιβάλουν την ειρήνη.

Ο Γρίβας παραθέτει τον απολογισμό των δραστηριοτήτων της ΕΟΚΑ στις 2 Οκτωβρίου 1958, για να δώσει μιαν ιδέα της κλίμακας των επιχειρήσεων εκείνης της εποχής:

«ΛΑΡΝΑΚΑ: Στρατιώτης σκοτώνεται από βόμβα· πράκτορας των Βρεταννών πυροβολείται από ομάδα εκτελεστών.

ΛΕΥΚΩΣΙΑ: Βόμβα ρίχνεται στο αρχηγείο της αστυνομίας από αυτοκίνητο, απώλειες άγνωστες.

ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ: Ενέδρα σε δυο στρατιωτικά οχήματα, απώλειες άγνωστες.

ΛΕΜΕΣΟΣ: Οκτώ Βρεταννοί τραυματίζονται από βόμβα στο ξενοδοχείο Ακροπόλ· τέσσερις στρατιώτες τραυματίζονται από βόμβα που έπεσε σε καμιόνι.

ΠΛΑΤΑΝΙ: Δυο στρατιώτες σκοτώνονται, δυο άλλοι τραυματίζονται από νάρκη σε όχημα.

ΠΑΝΑΓΙΑ-ΣΤΑΥΡΟΣ: Δυο στρατιώτες σκοτώνονται, δυο άλλοι τραυματίζονται σε ενέδρα.

ΠΥΡΟΙ: Όχημα πέφτει σε ενέδρα, απώλειες άγνωστες.

ΜΕΣΟΓΙ: Δυο στρατιώτες σκοτώνονται σε ενέδρα οχήματος.

ΠΗΓΗ: Δυο στρατιώτες σκοτώνονται, δυο άλλοι τραυματίζονται από νάρκη σε όχημα.

ΠΕΡΙΣΤΕΡΩΝΑ: Βόμβες ρίχνονται σε δυο στρατιωτικά οχήματα, απώλειες άγνωστες».

Οι βρεταννικές αρχές είχαν εξοργιστεί από τον αγώνα, αλλά έκαναν λίγο για ν' αλλάξουν την πορεία του εμπλέκοντας και την τουρκική κοινότητα στη σύγκρουση. Η ένταξη Τούρκων στην αστυνομία και η παρακίνηση άδηλων εθνικών ανταγωνισμών δημιουργήσαν μερικές σφαγές πολιτών και αφαίρεσαν τη ζωή αθώων πολιτών κι απ' τις δυο πλευρές, αλλά το «διαίρει και βασίλευε» σαν εργαλείο της βρεταννικής πολιτικής απέτυχε στην Κύπρο.

Ο τελικός πολιτικός συμβιβασμός που εξασφαλίστηκε με τις συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου και εθέσπισε τη Δημοκρατία της Κύπρου μ' ένα σύνταγμα γραμμένο από το Λονδίνο, την Αθήνα και την Άγκυρα, ήταν ελάχιστα ικανοποιητικός για τον Γρίβα. Είχε πολεμήσει για την ανεξαρτησία του νησιού, θεωρώντας την σαν ένα βήμα προς την ένωση με την Ελλάδα, αλλά κι αυτή η ανεξαρτησία ήταν επισφαλής.

Αλλά κι οι Βρεταννοί δύσκολα μπορούν να ισχυριστούν πως κέρδισαν μιαν, έστω και μερική, νίκη. Είχαν πληρώσει πανάκριβα σε χρήμα, ζωές και γόητρο στη διάρκεια των τεσσάρων χρόνων μάταιου αγώνα. Και δεν είχαν τίποτα σε αντιστάθμισμα πέρα από ένα συμβιβασμό στα χαρτιά, που ήταν χειρότερος κι από ανοιχτήν ήττα: εκεί που υπήρχε ένα προβληματικό αποικιακό ζήτημα, ένα εκρηκτικό διεθνές θέμα έχει δημιουργηθεί που παραμένει ως σήμερα σοβαρή απειλή για την ειρήνη στη Μεσόγειο, μια απειλή όχι μονάχα για τους Βρεταννούς.

Όσο για τη σύγκρουση που οδήγησε στη Ζυρίχη, αυτή ήταν, βήμα προς βήμα, μια σειρά ξεκάθαρων ηττών για τα αποικιοκρατικά όπλα και την αποικιοκρατική πολιτική. Οι Βρεταννοί κινήθηκαν ενάντια στην ΕΟΚΑ σαν να αντιμετώπιζαν μια συμμορία κοινών εγκληματιών και βασίστηκαν σε μεθόδους που θα κατέπνιγαν ένα ξέσπασμα ληστρικής δραστηριότητας. Δεν φαίνεται να κατάλαβαν ποτέ αυτό που ήταν ξεκάθαρο για τον Γρίβα από την αρχή:

«Γελούσα δυνατά όταν διάβαζα ότι ο στρατηγός Α ή ο ταξίαρχος Β είχαν έρθει στην Κύπρο για να βάλουν σ' εφαρμογή τις μεθόδους τους που τους είχαν κάνει διάσημοι σ' άλλες περιοχές. Δεν μπορούσαν να καταλάβουν ότι ο κυπριακός αγώνας ήταν μοναδικός ως προς τα κίνητρα, την ψυχολογία και τις συνθήκες και δεν περιλάμβανε μόνο μι χούφτα επαναστάτες, αλλά ολόκληρο το λαό».